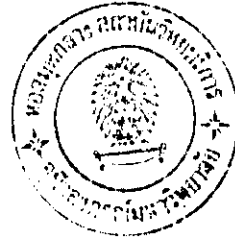

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศต่างๆทั่วโลกต่างก็ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศกันมากขึ้น ความหมายของคำว่า "การพัฒนา" ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปก็คือ การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เป็นไปตามความต้องการให้มากขึ้น (Mushakoji , 1985 อ้างถึงใน สุภางศ์ จันทวานิช และวิชนี ศิลตระกูล, 2539 : 45) แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเริ่มต้นในราวทศวรรษที่ 1950 ซึ่งในขณะนั้นทั่วโลกกำลังให้ความสนใจอย่างมากต่อการศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาการพัฒนาในประเทศด้อยพัฒนา นักเศรษฐศาสตร์ชาวตะวันตกเป็นนักวิชาการกลุ่มแรกที่เข้ามามีบทบาทในการศึกษาหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในระยะแรกจึงเป็นไปในแง่เศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว โดยหลักใหญ่ของแนวความคิดนี้ก็คือ การเปลี่ยนแปลงใดๆในโครงสร้างและหน้าที่ของสังคมมนุษย์นั้นเป็นผลเกือบทั้งหมดและเกือบโดยตรงมาจากปัจจัยทางด้านวัตถุ แบบแผนทางเศรษฐกิจและการจัดการทางด้านเทคโนโลยี (เสถียร เขย ประทับ , 2538 : 2)

ด้วยเหตุนี้ เครื่องชี้วัดการพัฒนาก็มักเป็นการวัดความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ด้วยการใช้ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเบื้องต้น (GNP) ซึ่งเป็นเครื่องชี้วัดที่มีความเหมาะสมกับการวัดความเจริญทางด้านเศรษฐกิจของสังคม และ GNP ก็ยังคงเป็นเครื่องชี้วัดการพัฒนามีความสำคัญจนถึงปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องชี้วัดที่ยังเป็นปัญหาอยู่ เนื่องจาก GNP ไม่อาจวัดความต้องการที่แท้จริงและความคาดหวังต่างๆของประชาชนที่จะ "พัฒนา" ในสังคมซึ่งมีความแตกต่างกันทั่วโลกได้ การพัฒนาเครื่องชี้วัดของสังคมแต่ละประเทศยังคงติดอยู่ภายใต้กรอบหรือเงื่อนไขต่างๆเช่น เงื่อนไขทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของประเทศนั้นๆ จึงทำให้ตัวชี้วัดของแต่ละประเทศที่ผลิตออกมามีความแตกต่างกัน

ออกไปและยังไม่เป็นสากล ด้วยเหตุนี้เองในช่วงปลายทศวรรษ 1960 นิยามของคำว่า "การพัฒนา" ก็เกิดเป็นประเด็นปัญหาขึ้น การพัฒนาที่แท้จริงนั้นควรมุ่งไปที่การบรรลุถึงความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมนั้นๆ และของปัจเจกบุคคลในสังคม

ความพยายามในการกำหนดกรอบสำหรับการจัดสร้างเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมให้เป็นสากลได้ถูกเสนอโดยองค์กรระหว่างประเทศหลายองค์กร เช่น SID (Society for International Development) ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนระหว่างประเทศ โดยเสนอแนวคิดของการกำหนดกรอบช่วยการพัฒนาเครื่องชี้วัดให้อยู่ภายใต้กรอบ 3 ด้านคือ การติดตามความมั่นคงของชีวิตมนุษย์และการพัฒนา การสร้างเสริมประชาสังคมและการสนับสนุนการพึ่งตนเองของสังคม และการสร้างพันธมิตรเพื่อการเปลี่ยนแปลง และอีกองค์กรหนึ่งคือ องค์การสหประชาชาติ โดยโครงการเพื่อการพัฒนาแห่งประชาชาติ (UNDP) ได้พยายามแสวงหาวิธีการและส่งเสริมการพัฒนาเครื่องชี้วัดต่างๆ เพื่อวัดการพัฒนา โดยริเริ่มโครงการการพัฒนาดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index : HDI) ซึ่งประกอบด้วยตัวประกอบพื้นฐาน 3 ประการของการพัฒนามนุษย์คือ การมีชีวิตที่ยืนยาว ความรู้และมาตรฐานความเป็นอยู่ HDI เป็นเครื่องบ่งชี้ที่สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนามนุษย์ที่กำลังดำเนินอยู่ และผลที่มีต่อแนวโน้มในการกำหนดแนวทางการพัฒนามนุษย์ของสังคม ซึ่งพบว่าในปัจจุบันแนวโน้มการพัฒนาสังคมเป็นการเน้นสาระที่เป็นเรื่องของการพัฒนามนุษย์เพื่อสังคมเป็นสำคัญ (อนุชาติ พวงดำดีและอรทัย อาจอำ, 2539)

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะการพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมของประเทศใดๆ หรือแม้แต่การพัฒนาเครื่องชี้วัดขององค์กรระหว่างประเทศเอง ต่างมุ่งหวังและพยายามสร้างเครื่องชี้วัดที่ล้วนแต่สะท้อนปัญหาหรือสถานการณ์ของความเป็นอยู่ที่แท้จริงของปัจเจกบุคคลและสุขภาพของสังคม โดยผลที่ได้จากเครื่องชี้วัดเหล่านั้นต่างก็มุ่งที่จะนำไปปรุงแต่งในเชิงชีวิตที่ดีขึ้นหรือซ่อมแซมสุขภาพของสังคมที่ถูกฉีกขาดให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นตามเงื่อนไขหรือเหตุผลทางสังคมของประเทศนั้นๆ

สำหรับภาวะการพัฒนาของประเทศไทยที่ผ่านมาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นนั้น ส่วนหนึ่งได้รับแรงกระตุ้นจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก การพัฒนาในระยะแรกจึงเน้นการสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีโดยมิได้ครอบคลุมสภาวะทางสังคมอย่างทั่วถึง ซึ่งเป็นจุดที่การพัฒนาหันเหมาสู่ด้านคุณภาพชีวิตของคนและสังคม ดังนั้น

องค์กรที่มีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศทั้งในภาครัฐและเอกชน จึงได้พยายามจัดหาเครื่องมือในการวัดคุณภาพชีวิตและสังคมของคนไทย โดยเครื่องชี้วัดที่ใช้กันส่วนใหญ่ในประเทศไทยเป็นการวัดโดยหน่วยงานราชการ แต่ยังคงขาดดัชนีบ่งชี้ที่ครอบคลุมเนื้อหาทางสังคมอย่างเพียงพอ อีกทั้งความซ้ำซ้อนในมิติของการวัดทำให้ไม่บรรลุเป้าหมายเท่าที่ควร ส่วนองค์กรเอกชนยังมีบทบาทน้อยในการพัฒนาเครื่องชี้วัด ส่วนใหญ่มุ่งไปด้านการปฏิบัติมากกว่าการประเมิน แต่สำหรับประชาชนนั้นไม่ได้มีบทบาทในการพัฒนาเครื่องชี้วัดเลย นับเป็นการละเลยต่อปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งและอาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผลของการวัดไม่สามารถสะท้อนภาพที่เป็นจริงได้เพียงพอ

สื่อมวลชนเป็นสถาบันหนึ่งที่บทบาทต่อคนในสังคมมากขึ้นทุกวัน สื่อมวลชนแขนงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์และสื่ออื่นๆ ได้สร้างสรรค์ผลิตผลงานในรูปแบบต่างๆ ออกสู่สายตาผู้ดูผู้ชมผู้อ่านอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาและในปัจจุบันบุคคลเหล่านี้ได้ใช้เวลากับการบริโภคสื่อต่างๆ มากขึ้น สิ่งต่างๆ ที่สื่อมวลชนนำเสนอมีทั้งเนื้อหาที่มีสาระ ความบันเทิงในรูปแบบที่หลากหลายในช่วงเวลาต่างๆ กันไป เพื่อสนองความต้องการของประชาชนทุกเพศทุกวัย ทำให้คนดูมีทางเลือกมากขึ้น ดังนั้นสื่อมวลชนแขนงต่างๆ จึงมีการแข่งขันกันผลิตรายการในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้รายการของตนมีผู้ดูผู้ชมมากๆ การแข่งขันดังกล่าวเป็นการแข่งขันกันเพื่อพัฒนาคุณภาพของรายการ หรือแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งความนิยมที่มีต่อรายการ เพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจกำไร

สำหรับสังคมไทยสมัยใหม่ ในขณะที่สื่อมวลชนจะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ นี้ อันตรายประการหนึ่งก็คือ สื่อมวลชนอาจจะตอบสนองต่อผลประโยชน์ที่แคบๆ จนก่อให้เกิดความเสียหายต่อผลประโยชน์ส่วนกว้างกว่าออกไปก็ได้ ดังนั้นเราจึงปล่อยให้พัฒนาการของสื่อมวลชนดำเนินไปอย่างอิสระและไร้การตรวจสอบที่รอบรู้ไม่ได้ ทว่าถ้าหากว่าเราต้องการสื่อมวลชนที่ดียิ่งขึ้น เราจะต้องมีประชาชนที่มีความรู้เท่าทันสื่อมวลชนมากยิ่งขึ้น อันหมายถึงความสามารถในการอนุมานความตื้นลึกหนาบางของข้อมูลที่ปรากฏในสื่อมวลชนอย่างมีหลักการ ซึ่งคงจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับการสังเกตพฤติกรรมของสื่อมวลชนต่างๆ อย่างวิพากษ์อันเป็นก้าวแรกที่ขาดไม่ได้อย่างเด็ดขาด ถ้าหากว่าเราปรารถนาสื่อมวลชนที่มีคุณค่ามากกว่าที่เราถูกเสียมสอนให้ยอมรับอย่างดุชฎีด้วยเทคนิคทางการค้าอย่างเป็นระบบ เช่น "ยอดจำหน่าย" หรือ "เรตติ้ง" (บุญรักษ์ บุญญะเรตมาลา ,2539 : 103,109)

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าในการพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคม ได้มีองค์กรต่างๆที่มีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศจากทั้งทางภาครัฐและเอกชนจัดทำเครื่องชี้วัดในด้านต่างๆขึ้น เช่น เครื่องชี้วัดทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สาธารณสุข สิ่งแวดล้อมและด้านอื่นๆ แต่ในส่วนที่เกี่ยวกับสื่อมวลชนนั้นยังไม่มีการสร้างเครื่องชี้วัดที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพของเนื้อหาหรือรายการที่ผลิตขึ้นโดยสื่อมวลชนแขนงต่างๆ มีแต่เพียงการวัดด้วย เรตติ้ง (Rating) ซึ่งเป็นการสำรวจความนิยมของผู้ดูผู้ชมที่มีต่อรายการ โดยการสำรวจประชามติโดยองค์กรต่างๆเพื่อหาสถิติความนิยมรายการ หรือการสำรวจโดยบริษัทต่างๆที่รับจ้างทำวิจัยเกี่ยวกับเรตติ้ง เช่น ดีมาร์ และเชื่อกันว่า ถ้ารายการใดมีผู้ชมมาก รายการนั้นมีเรตติ้งสูง ในทางตรงกันข้ามถ้ามีผู้ชมน้อยเรตติ้งก็จะต่ำ

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็น่าจะสรุปได้ว่า เรตติ้งนั้นบอกได้เพียง"ปริมาณ" ของการเปิดรับรายการโทรทัศน์ ไม่ได้บอกว่าเป็นความสำเร็จของรายการหรือ"คุณภาพ"ของรายการ ซึ่งบ่อยครั้งมักพบว่า รายการเกมโชว์ต่างๆมีเรตติ้งสูง แต่ไม่ค่อยให้สาระอะไรกับคนดู ตรงกันข้าม จะเป็นการเติมเต็มความว่างเปล่าของชีวิตผู้คน ด้วยความหลอ สวย เท่ ของดาราที่มาร่วมรายการ พร้อมยึดเยียดความเป็น"บริโภคนิยม" ด้วยกลยุทธ์ต่างๆเพื่อแสดงกตเวทิตาต่อผู้มีอุปการะคุณต่อรายการ (กฤษณ์ ทองเลิศ ,2538 : 105)

โทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่มีเพียงแต่จะทำหน้าที่ให้ข่าวสารและความบันเทิงแก่ผู้ชมเท่านั้น แต่ได้กลายมาเป็นส่วนเสี้ยวหนึ่งของชีวิตผู้คนในสังคม (กาญจนา แก้วเทพ ,2534 : 149) และจากการศึกษาของสัญญา สัญญาวิวัฒน์และสุพิศรา เพชรรมณี (2526 : 30) พบว่า โทรทัศน์นำเสนอเนื้อหาและรายการเพื่อความบันเทิงโดยเฉลี่ยร้อยละ 60 ของรายการทั้งหมด ดังนั้นรายการบันเทิงจึงเป็นรายการที่ได้รับความนิยมจากคนดูและเป็นรายการหลักที่ทำรายได้ให้แก่สถานี

หนึ่งในรายการบันเทิงที่ได้ถือกำเนิดและดำเนินมาควบคู่กับวงการวิทยุโทรทัศน์ของไทยนับตั้งแต่ยุคแรกเริ่มของการก่อตั้งสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม ก็คือรายการละครโทรทัศน์ แม้ว่าบางช่วงจะเสื่อมความนิยมลงไปบ้าง แต่ในขณะนี้ละครโทรทัศน์ไทยเป็นรายการสำคัญรายการหนึ่งที่แต่ละสถานีนำมาใช้ดึงดูดผู้ชมให้มาชมรายการของสถานีตน และที่สำคัญคือชักนำให้ผู้ประกอบการธุรกิจการค้าได้หันมาให้การสนับสนุนรายได้แก่สถานีด้วยเช่นกัน (สมศรี อรุณสวัสดิ์ ,2536 : 66)

การใช้เวลาวันละหลายชั่วโมงเพื่อนั่งอยู่หน้าจอโทรทัศน์และติดตาม"ละครทีวี" แต่ละครเรื่อง เป็นหนึ่งในภารกิจประจำวันของคนไทยกว่าครึ่งประเทศทำอยู่อย่างเป็นประจำสม่ำเสมอในทศวรรษนี้ สำหรับกลุ่มผู้ชมนั้น ละครโทรทัศน์สามารถเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่ให้ความบันเทิงแก่มวลชนโดยทั่วไป (popular culture of entertainment) และสำหรับผู้อุปถัมภ์รายการแล้ว ละครโทรทัศน์สามารถเป็นสินค้าทางธุรกิจ (economic commodity) ที่ธุรกิจต่างๆอยากจะยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้อง และท้ายที่สุดสำหรับผู้สร้างละครบางกลุ่ม ละครโทรทัศน์ก็อาจจะมีความหมายเทียบเท่ากับผลงานศิลปะชิ้นหนึ่ง (กาญจนา แก้วเทพ ,2536 : 11)

ในแง่ของความบันเทิงแล้วละครโทรทัศน์ช่วยให้เกิดความเพลิดเพลิน ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด และสามารถให้ความบันเทิงได้กับคนทุกชั้นในสังคม ละครโทรทัศน์ไม่ได้เป็นเครื่องแบ่งแยกชนชั้นดังเช่นละครในสมัยก่อน คนจน คนมีการศึกษาน้อย สามารถจะดูได้เหมือนกับคนที่มีสถานภาพสูงในสังคม ถึงแม้ว่าลักษณะการเลือกดูและความบันเทิงที่ได้รับจะต่างระดับกันก็ตาม (Smithies,1971 : 34 อ้างใน เพาวิภา ภมรสติศย์ ,2528 : 16)

นอกจากละครโทรทัศน์จะให้ความบันเทิงเป็นหลักแล้ว ในลักษณะของอิทธิพลทางอ้อมละครโทรทัศน์ยังเป็นแหล่งความรู้ ซึ่งทำหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการที่สอนให้รู้ถึงการปฏิบัติตัวในสังคม ละครโทรทัศน์จึงเป็นตัวแทน (socializing agent) ในการบอกสมาชิกในสังคมให้รู้ถึงเป้าหมาย ค่านิยม บทบาทและแบบอย่างของสังคมโดยวิธีทางอ้อม ผู้ชมละครโทรทัศน์จึงเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ในลักษณะที่ไม่รู้ตัว (De Fleur , 1964 :55 อ้างในตรีรัตน์ นิลรัตน์,2536 : 2)

เหตุผลที่เกื้อหนุนให้ละครโทรทัศน์ทำหน้าที่ดังกล่าวได้เป็นอย่างดีคือ ละครโทรทัศน์เป็นความบันเทิงแบบเล่าเรื่อง (narrative form) ซึ่งมีการดำเนินเรื่องต่อเนื่องยาวนาน (continuing story) โดยใช้เวลาออกอากาศเป็นเดือนและนำเสนอเป็นตอนๆ วิธีการนี้ทำให้คนดูละครรู้สึกว่าได้เรียนรู้ความเป็นจริงด้วยประสบการณ์ของตนเอง ในขณะที่เดียวกันละครก็สามารถตอกย้ำเนื้อหาสาระใดๆที่ต้องการได้ไม่ยาก เหตุผลประการต่อมาคือ แนวเรื่องที่ดูสมจริง ใกล้เคียงกับชีวิตของผู้ดูละคร จึงทำให้คนดูละครรู้สึกเสมือนเป็นตัวละครนั้น (identify) โดยคนดูมักจะเปรียบเทียบการกระทำของตัวละครกับสิ่งที่ตนคิดจะทำถ้าเป็นตัวละครตัวนั้น (Allen,1985 : 79 อ้างใน จรินทร์ เลิศจิระประเสริฐ)

ในการผลิตรายการบันเทิงโดยเฉพาะรายการละครโทรทัศน์นั้น นักวิจารณ์บางท่าน เช่น รัชชพร เหล่าวานิชเห็นว่า แม้จะมีเครื่องมือที่ทันสมัย มีบุคลากรที่มีคุณภาพ แต่ก็ยังคงอยู่ในวังวนของความจำเจ ตั้งแต่ละครที่หยิบเอาเรื่องเก่าที่เคยประสบความสำเร็จมาจัดสร้างใหม่ โดยให้ดาราก็กำลังร้อนในแต่ละครมารับบท เมื่อเปรียบเทียบในแต่ละช่วง ก็ยิ่งตอกย้ำความเห็นที่ว่าเทคนิคดีขึ้น วิธีการนำเสนอเปลี่ยนแต่เนื้อหายังวนเวียนและซ้ำซาก เห็นได้ชัดจากละครที่ยังคงจับค่านิยมดั้งเดิมได้อย่างเหนียวแน่น “แม่ผิวลูกสะใภ้” “การชิงรักหักสวาท” “แย่งผู้ชายผู้หญิง” “ความริษยาอาฆาต” “ความกตัญญูอย่างไม่มีที่สิ้นสุด” และนี่คือกระจกสะท้อนทัศนคติของคนไทยที่ยังยึดมั่นอยู่ในเรื่องเหล่านี้ และความเคยชินกับค่านิยมที่คงที่ของคนไทยนี่เองที่เป็นตัวแปรสำคัญ ก่อให้เกิดการหยุดนิ่งในวงการละครโทรทัศน์ไทย (รัชชพร เหล่าวานิช, 2534 : 42-46)

โดยทั่วไปปัญหาของรายการละครในโทรทัศน์ไทย คือ อุดมการณ์ที่อยู่เบื้องหลัง เนื้อหาของละครส่วนมากยังล้าสมัยอยู่มาก แก่นของค่านิยมของตัวละครหลักที่เป็นที่นิยมกันมากๆ ไม่ว่าจะเป็น “บ้านทรายทอง” “ดาวพระศุกร์” “จำเลยรัก” หรือ “ทิวาหวม” ต่างก็สะท้อนถึงจิตสำนึกและพฤติกรรมของสังคมเก่าทั้งสิ้น เช่น ถ้าเป็นตัวละครหญิงก็มักจะมีเสน่ห์ยาแฝดอยู่ตรงที่ความน่าสงสาร(ซึ่งคล้ายๆกับความน่าสมเพช) เอามากๆ หรือถ้าเป็นตัวละครชายก็มักจะมีความสามารถอย่างเหลือเกินในการหาเมียบ่อยๆ อย่างนี้เป็นต้น แต่ไม่ว่าละครเรื่องนั้นๆ จะเริ่มต้นอย่างไร เนื้อเรื่องตอนกลางๆ จะเข้มข้นเพียงไหน ในที่สุดแล้วทุกอย่างก็จะจบลงด้วยดีอย่างน่าอัศจรรย์ใจยิ่งนัก (บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา, 2539 : 421)

หากพิจารณาละครโทรทัศน์ทุกเรื่องที่ได้แพร่ภาพออกอากาศมาส่วนใหญ่มักเป็นละครประโลมโลก (Melodrama) เกือบทั้งสิ้น กล่าวคือ เป็นละครที่ให้ภาพชีวิตเพื่อฝัน ห่างไกลจากความเป็นจริง มีความดีเด่นในเชิงศิลป์และวรรณคดีน้อยมากหรือไม่มีเลย (ดวงทิพย์ วรพันธุ์, 2527 : 23) เนื้อหาของละครโทรทัศน์ส่วนใหญ่จึงมักจะหลีกเลี่ยงเรื่องชีวิตหรือที่เรียกกันว่าเรื่องน้ำเน่าไม่พ้น

หลายคนเคยสงสัยว่า ทำไมละครส่วนใหญ่จึงต้องเป็นละครน้ำเน่าและความเป็นน้ำเน่านั้นอยู่ที่ตรงไหน อย่างไรกัน บางคนกล่าวว่าธรรมชาติของน้ำนั้นเป็นของไหล ดังนั้นเมื่อใดก็ตามที่น้ำถูกขังให้หยุดนิ่ง ไม่มีโอกาสไหลเวียนถ่ายเท น้ำก็มักจะเน่า ละครที่วิก็เช่นกัน หากที่ขังเนื้อหายังคงววนอยู่เช่นเดิม ด้วยโครงเรื่องที่คล้ายคลึงกันไม่ได้พัฒนาไปไหนก็ย่อมเน่าเป็นธรรมดา บางคนกล่าวว่า ความเปลี่ยนแปลงในละครโทรทัศน์นั้นมีอยู่ แต่ก็มักเป็นการเปลี่ยนแปลงใน

รูปแบบ โดยเฉพาะในสไตล์ (คำว่า สไตล์ นี้ จิตรพร ทองเชื้อ ได้ให้ความหมายว่า หมายถึงวิธีที่ผู้กำกับจะนำไปปฏิบัติกับองค์ประกอบของละคร โดยเฉพาะองค์ประกอบซึ่งสามารถนำเสนอออกมาบนเวที อันได้แก่ การแสดง ฉาก แสง สี ดนตรี การแต่งกาย การแต่งหน้าและเครื่องประดับ เป็นต้น เพื่อให้ทุกส่วนช่วยนำเสนอความคิดของบทละครไปยังผู้ชม) ของการนำเสนอเท่านั้น ส่วนโครงเรื่องก็ยังคงเดิม (มาลี จันทโรจณี, 2534 : 113)

กาญจนา แก้วเทพ นักวิจารณ์ละครโทรทัศน์ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ทิศทางของละครโทรทัศน์ไทยนั้นมักจะใส่ใจกับองค์ประกอบย่อยของละครในเรื่อง เช่น ฉาก เครื่องแต่งกายของตัวละครให้มีความประณีตสวยงามไม่มีที่ติ แต่องค์ประกอบที่เป็นหัวใจของละครจริงๆ เช่น บทละคร การคัดเลือกตัวแสดงหรือการแสดงของตัวละครที่เหมาะสมกับบทบาทนั้นกลับถูกปล่อยปละละเลยให้เป็นไปตามยถากรรม จึงเป็นจุดให้พัฒนาการของละครโทรทัศน์ไทยอย่างก้าวไปอย่างเชื่องช้า (รมย์, 2538 : 147-151)

สำหรับทัศนะของผู้สร้างหรือผู้จัดละครเกี่ยวกับ "ละครน้ำเน่า" นั้น ถกเถียงวิจารย์วรรณ ผู้สร้างและผู้กำกับละครบริษัท เอ็กแซกท์ ได้ให้ความเห็นว่า ละครบางเรื่องนั้น เนื้อเรื่องอาจจะเน่าสนิท แต่กระบวนการผลิตนั้นไม่เน่าเพราะทำอย่างประณีต นอกจากนี้ สยาม สังกะวิตรผู้กำกับละครโทรทัศน์ของดาววิดีโอที่มักจะถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าถนัดในการผลิตละครประเภทน้ำเน่า ก็ได้แสดงความคิดเห็นว่า คำว่า "น้ำเน่า" มีทั้งส่วนที่ดีและไม่ดี ส่วนที่ไม่ดีคือ เรื่องราววนไปวนมา เนื้อเรื่องสามารถเดาได้ง่าย แต่ถ้าทำเรื่องที่ไม่ได้สัมผัสกับชีวิตประจำวันของผู้ชม คนดูก็จะไม่เกิดอารมณ์ร่วมกับตัวละครและจะดูละครไม่สนุก ดังนั้นจึงมีหลักในการทำละครที่จะให้คนดูถูกใจ คือ การดึงให้ผู้ชมเข้ามามีส่วนร่วม ตีใจ เสียใจ โศกเศร้า ไปกับตัวเรื่อง สำหรับละครแล้วความบันเทิงน่าจะมาก่อน สาระควรจะเป็นสิ่งที่สอดแทรกอยู่ภายในมากกว่า แต่ถ้ามีการคัดแปลงบทประพันธ์เดิมที่ "น้ำเน่า" ให้เป็นละครที่ดูไม่เน่านั้น ไม่น่าจะกระทำแต่สามารถทำให้รูปลักษณ์ภายนอกของละครให้ดูมีอะไรใหม่ เช่น มีการใช้เทคนิคต่างๆที่ดูทันสมัยมากยิ่งขึ้น (ทิวิบูล, 2540 : 61)

นอกจากนี้ปัญหาหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้ละครโทรทัศน์ยังขาดความลงตัวนั้นก็คือ ในส่วนของบทละครโทรทัศน์ ซึ่งส่วนใหญ่ละครโทรทัศน์ในบ้านเรามักจะนำมาจากนวนิยายที่ได้ตีพิมพ์มาแล้ว เมื่อจะนำนวนิยายเรื่องนั้นๆ มาสร้างเป็นละคร ก็จะต้องเขียนเป็นบทละครโทรทัศน์ขึ้น ผู้ที่เขียนบทละครโทรทัศน์จะต้องสื่อความตั้งใจของผู้ประพันธ์ออกมาได้อย่างกลมกลืน แต่มักจะ

พบว่าคนเขียนบทมักจะส่งสารกันคนละอย่าง ซึ่งอาจจะมีความแตกต่างจากวงการโทรทัศน์ไทยยังขาดคนเขียนบทละครโทรทัศน์ที่ดีและมีคุณภาพ ประกอบกับผู้เขียนเรื่องใหม่ๆสำหรับทำเป็นละครโทรทัศน์โดยเฉพาะนั้นก็ยังมีไม่มากนัก

อย่างไรก็ตาม เหตุผลที่ทำให้ผู้ชมโทรทัศน์เป็นจำนวนมากยินดีที่จะดูละครประเภท "น้ำเน่า" กล่าวคือ นอกเหนือจากความต้องการที่จะพักผ่อนหย่อนใจแล้ว ก็อาจจะเป็นไปได้ที่ธรรมชาติของมนุษย์เรามักไม่ชอบที่จะเผชิญความจริงหรือยอมรับความจริงที่ไม่น่ารื่นรมย์กันนัก เราพยายามหลีกเลี่ยงหนีความทุกข์ ความแค้น ความเจ็บ ความตายกันอยู่ทุกวันด้วยวิธีการต่างๆ กัน ถึงหนีไม่ได้ก็พยายามลืมให้มากที่สุดที่จะมากได้ (สดใส พันธุมโกมล ,2534 :271)

จากงานวิจัยของโคลทีย์ จารุภูมิ (2535) ที่ศึกษาความพอใจที่ได้รับจากละครโทรทัศน์นั้น พบคำตอบที่สนับสนุนได้ว่า คนเราส่วนใหญ่ก็ยังหาความบันเทิงด้วยการดูละครโทรทัศน์กันอยู่ เนื่องจากการศึกษาพฤติกรรมการดูละครโทรทัศน์ของผู้หญิงพบว่า มีความตั้งใจสูงมากในการดู โดยพยายามดูให้ครบทุกตอนและรีบทำกิจกรรมต่างๆ ให้เสร็จก่อนที่ละครจะแพร่ภาพ อีกทั้งยังชวนชวรายติดตามอ่านบทละครโทรทัศน์ตามหน้าหนังสือพิมพ์ เพื่อที่จะรู้เรื่องราวของละครให้มากที่สุด ส่วนความพึงพอใจที่ได้รับจากละครโทรทัศน์นั้นพบว่า ผู้ชมได้รับความบันเทิง ความเพลิดเพลินจากการดูละครโทรทัศน์มากที่สุด นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้ชมได้หลีกเลี่ยงปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวันเข้ามาสู่โลกของละคร รวมทั้งยังนำเรื่องราวของละครโทรทัศน์ไปพูดคุยกับคนอื่น ๆ ได้

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องในการผลิตรายการและการแพร่ภาพทางโทรทัศน์ จำเป็นจะต้องเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง มีความเข้าใจเกี่ยวกับจิตวิทยาของมวลชน มีความรู้ความสามารถอย่างดีในสายงานที่จัดทำ เพื่อให้ผลงานที่เผยแพร่ออกมาสู่สายตาประชาชนนับล้านคนมีคุณค่าและให้ประโยชน์สูงสุดในแง่ของการให้ความบันเทิงและการให้ความรู้ตลอดจนค่านิยมที่ถูกต้อง ซึ่งทั้งนี้ละครทางโทรทัศน์นับว่ามีส่วนอย่างมากในการให้คุณค่าและประโยชน์ดังกล่าวแก่ผู้ชม (สดใส พันธุมโกมล ,2534 : 268)

จากการที่รายการละครโทรทัศน์ยังเป็นรายการที่ได้รับความนิยมจากผู้ชมตลอดมา ดังจะเห็นได้จากข้อมูลการสำรวจโดยบริษัทวิจัยหรือทางสื่อมวลชนต่างๆ ที่ทำการสำรวจข้อมูลด้านปริมาณของคนดู ละครเรื่องใดที่มีคนดูมากที่สุด ก็เป็นที่ยอมรับกันว่าละครเรื่องนั้นเป็นละครที่ได้

รับความนิยมและประสบความสำเร็จ ซึ่งการวัดดังกล่าวเป็นการวัดในเชิง "ปริมาณ" เท่านั้นซึ่งก็ไม่ได้หมายความว่า ละครเรื่องใดที่มีผู้ชมมากที่สุดจะเป็นละครโทรทัศน์ที่มีคุณภาพ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาในเรื่องการพัฒนาเกณฑ์หรือตัวบ่งชี้คุณภาพของรายการละครโทรทัศน์ ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยในเชิง "คุณภาพ" ของละครโทรทัศน์ โดยให้การสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth Interview) กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตละครโทรทัศน์ ได้แก่ สถานีโทรทัศน์ ผู้จัดละคร ผู้เขียนบท รวมทั้งผู้อุปถัมภ์รายการในเรื่องของปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อกระบวนการผลิตละครโทรทัศน์ที่มีคุณภาพ รวมทั้งการใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview) กลุ่มผู้ชมละครที่อยู่ในระดับต่าง เพื่อต้องการทราบถึงความต้องการ ความคิดเห็นต่อเนื้อหาและคุณภาพของละครโทรทัศน์ โดยข้อมูลทั้ง 2 ด้านจะนำมาใช้พัฒนาเป็นเกณฑ์หรือตัวชี้วัดคุณภาพของละครโทรทัศน์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มผู้สร้างและผู้ผลิตละครในการนำไปปรับปรุงและพัฒนาการผลิตละครโทรทัศน์ให้มีคุณภาพอย่างแท้จริงและมีประโยชน์ต่อผู้ชมมากขึ้นต่อไป

ปัญหานำวิจัย

1. ปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อกระบวนการผลิตละครโทรทัศน์ที่มีคุณภาพ
2. ผู้ชมมีความคิดเห็นและความต้องการอย่างไรต่อเนื้อหาและคุณภาพของรายการละครโทรทัศน์ในปัจจุบัน
3. เกณฑ์หรือตัวบ่งชี้คุณภาพละครโทรทัศน์เป็นอย่างไรและมีองค์ประกอบอะไรบ้าง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการผลิตละครโทรทัศน์ที่มีคุณภาพจากบุคคลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตละครโทรทัศน์
2. เพื่อศึกษาถึงความคิดเห็นและความต้องการของผู้ชมต่อเนื้อหาและคุณภาพของรายการละครโทรทัศน์ในปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาและพัฒนาเกณฑ์หรือตัวบ่งชี้คุณภาพรายการละครโทรทัศน์

ขอบเขตของการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้คือ ผู้ชมละครโทรทัศน์ที่อยู่ในระดับล่าง และเป็น ผู้ชมละครโทรทัศน์เรื่องที่น่ามาศึกษา รวมทั้งบุคคลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตละครโทรทัศน์ ได้แก่ ผู้บริหารสถานีโทรทัศน์ ผู้อุปถัมภ์รายการ ผู้จัดละครโทรทัศน์และผู้เขียนบทละครโทรทัศน์ รวมทั้งตัวแทนของผู้ที่ตัดสินใจให้รางวัลละครโทรทัศน์จากรางวัลโทรทัศน์ทองคำและรางวัลเมขลา

2. ละครโทรทัศน์ที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ คือละครโทรทัศน์ที่ออกอากาศในช่วงเวลา prime time ทางช่อง 3 ช่อง 5 และช่อง 7

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1. เกณฑ์หรือตัวบ่งชี้ หมายถึง ตัวประกอบ ตัวแปรหรือประเด็นที่ถูกกำหนดว่ามีความสำคัญ สามารถบอกสถานการณ์หรือสถานการณ์ของสิ่งที่ต้องการศึกษาได้ (เนื่องจากการพัฒนาอาจจะยังไม่ชัดเจนมากนัก จึงใช้คำ 2 คำมาใช้ในความหมายร่วมกัน)

2. คุณภาพ หมายถึง มาตรฐานที่เป็นเป้าหมายหรือความต้องการที่จะปรับปรุงหรือพัฒนาให้ดีขึ้น

3. ละครโทรทัศน์ หมายถึง ละครที่ออกอากาศในช่วงหลังข่าวทางช่อง 3 และช่อง 7 และช่วงก่อนข่าวภาคค่ำทางช่อง 5 เป็นละครเรื่องยาวหลายตอนจบ ซึ่งมีเรื่องราวดำเนินติดต่อกันโดยให้ผู้แสดงชุดเดียวกันโดยตลอด ความยาวประมาณ 20-30 ตอนจบ ออกอากาศเป็นประจำ 2-3 วันต่อสัปดาห์

4. ความต้องการ หมายถึง สิ่งที่ยากให้มีและปรากฏในละครโทรทัศน์

5. ความคิดเห็น หมายถึง ข้อติชมและคำวิจารณ์ต่อละครโทรทัศน์

6. ผู้ชมละคร หมายถึง ผู้ที่ติดตามชมละครโทรทัศน์หลังข่าวและเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับละครโทรทัศน์ในเรื่องที่น่ามาศึกษา

7. ผู้บริหารสถานีโทรทัศน์ หมายถึง บุคคลที่มีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการผลิตละครโทรทัศน์

8. ผู้อุปถัมภ์รายการ หมายถึง บริษัทตัวแทนโฆษณาที่ให้การสนับสนุนรายการละครโทรทัศน์หลังข่าวเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง

9. ผู้จัดละคร หมายถึง ผู้จัดให้มีการทำละครแต่ละเรื่องขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่เลือกเรื่องที่จะนำมาจัดแสดง คัดเลือกบุคคลที่จะมาเป็นผู้แสดงและผู้กำกับการแสดงเพื่อขออนุมัติจากทางสถานี รวมทั้งมีหน้าที่ควบคุมการถ่ายทำให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางเอาไว้

10. ผู้เขียนบทละครโทรทัศน์ หมายถึง ผู้ที่เขียนหรือทำบทละครโทรทัศน์ให้เกิดขึ้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาเกณฑ์หรือตัวบ่งชี้คุณภาพของละครโทรทัศน์
2. เพื่อประโยชน์ในเบื้องต้นต่อวงการละครโทรทัศน์ของไทยและผู้ที่เกี่ยวข้องสำหรับการนำไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาการผลิตละครโทรทัศน์ให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น
3. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาเกณฑ์หรือตัวบ่งชี้คุณภาพของสื่อมวลชนประเภทอื่นๆต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย